

هضم کند. نکته دیگر این است که دانشمندان مغرب زمین در قبول علوم اسلامی دست به انتخاب می‌زدند و آنچه را مناسب محدوده ذهنی و علمی خود می‌یافتند برمی‌گزیدند و به کار می‌بستند و مترجمانشان به ترجمه هر کتابی که به دستشان می‌افتاد اقدام نمی‌کردند. اما در انتخاب کتابها و علوم می‌کردند که در آنها نهفته بود جایی برای رعایت ملاحظات مذهبی نمی‌گذاشتند. حقیقت این است که درخشش علوم اسلامی در قرنهای چهارم تا هفتم هجری نظر مردم مغرب زمین را به خود جلب می‌کرد و آنان را به اقتباس و آموزش بر می‌انگیخت. ایجاز در عین طلاقت متون، جامع و مانع بودن تعریفها و مقوله‌ها، کیفیت زبان و مشخصات دیگر موجب می‌شدند که دانشمندان مغرب زمین آثاری را که به زبان عربی بودند بر آثار یونانی ترجیح دهند و برای کسب اطلاعات و رفع مشکلات به آنها رجوع کنند.

مؤلفان کتاب حاضر که از محققان و استادان فرانسوی و از صاحب نظران در رشته مورد بحث هستند، در تحقیق خود همواره جانب انصاف را نگاهداشته‌اند و هر جا که لازم بوده است محدودیت متون مسیحی را به چهارچوبهای سیاسی و اجتماعی نشان داده‌اند و در عین حال ثابت کرده‌اند که «علوم در کشورهای اسلامی بس فراتر از مرزهای خود رفته‌اند» و اینکه از برکت نوشته‌های رازی، مجوسی، ابن سینا و ماندنهای ایشان بوده است که «مغرب زمین پزشکی خود را به سطح یک علم و یک رشته دانشگاهی ارتقاء داد...» با وجود این آنچه درخور تأسف است عنوان کتاب است زیرا که آنچه در این کتاب مورد بررسی قرار گرفته است فی‌الواقع «پزشکی اسلامی» است و نه «پزشکی عرب».

بازتابهای انقلاب فرانسه در ایران

Samih VANER (éd.), *La Révolution française, la Turquie et l'Iran, Cahiers d'études sur la Méditerranée orientale et le monde turco-iranien*, n° 12, Paris 1991, 266p.

سمیح وانر (گردآورنده و ناشر)، *انقلاب فرانسه، ترکیه و ایران، مجموعه مطالعات درباره مدیترانه شرقی و عوالم ترک و ایرانی*، شماره ۱۲، پاریس، ۱۹۹۱، ۲۶۶ ص.

چند تن از ترکان و ایرانیان مقیم فرانسه با همکاری گروهی از محققان اروپایی جمعیتی به نام «انجمن فرانسوی مطالعات مربوط به مدیترانه شرقی و عوالم ترک و ایرانی» پدید آورده‌اند و فصلنامه‌ای با همین نام منتشر می‌کنند که تاکنون سیزده شماره آن منتشر شده است و شماره دوازدهم آن به بررسی بازتابهای انقلاب

پزشکی اسلام در اروپای قرون وسطی

Danielle JACQUART et Françoise MICHEAU, *La médecine arabe et l'Occident médiéval*, Paris, Maisonneuve & Larose, 1990, 271p.

دانیل ژکار، و فرانسواز میشو، *پزشکی عرب و اروپای قرون وسطی*، پاریس، مزون نوو- لارز، ۱۹۹۰، ۲۷۱ ص.

در سرآغاز هزاره دوم میلادی روابط تازه‌ای میان جهان اسلام از هندوکش تا شبه‌جزیره ایبری را دربر می‌گرفت و جهان مسیحی که شامل اروپا بود، پدید آمد. علوم عربی در متون لاتین ظاهر شدند و نهضتی پدید آمد که هر روز دامنه گسترده‌تر یافت و اروپا را با عوالم تازه‌ای که تا آن هنگام نمی‌شناخت آشنا کرد. یکی از رشته‌های علوم اسلامی که بیش از همه مورد توجه و استقبال عالمان اروپایی در قرون وسطی قرار گرفت، پزشکی بود که موجب ایجاد روابط نزدیک میان علوم اسلامی و مسیحی گردید. درباره چگونگی نفوذ پزشکی اسلامی به اروپا و آشنایی دانشمندان مسیحی با این رشته از معرفت اسلامی مطالب بسیار گفته و نوشته شده است و کتاب حاضر حاصل جمع همه تحقیقاتی است که از قدیم تاکنون در این زمینه انجام گرفته است. نگاهی اجمالی به فصلهای مختلف کتاب مؤید این مدعاست: ظهور پزشکی عرب در اروپا (مراکز علمی عمده قدیم، فتوحات اعراب و گسترش دامنه پزشکی، ترجمه آثار یونانی به عربی، نخستین کتابهای پزشکی اصیل به زبان عربی)؛ اوج دایرة‌المعارفهای پزشکی (ذکریای رازی، المجوسی، ابن سینا و قانون)؛ مسیر ایتالیایی نفوذ علوم اسلامی؛ مسیر اسپانیایی نفوذ علوم اسلامی به اروپا و تشکل اسپانیایی مسلمان و پزشکی در آن سرزمین و ترجمه متون مهم عربی؛ پزشکی عرب در دانشگاههای اروپا؛ پزشکی عرب در عمل (جراحی، داروسازی، طب بالینی)؛ ناآگاهیهای مغرب زمین (ناشی از تحولات تاریخی، اوضاع جغرافیایی و مقتضیات اجتماعی).

در عین حال این نکته مسلم است که انتقال علوم اسلامی و مخصوصاً پزشکی به مغرب زمین کامل و همه‌جانبه نبوده و به صورت جزئی انجام گرفته است، اما علت این امر این است که حدود معرفت مغرب زمین در آن روزگار، محدود و بسته و جزئی بوده و نتوانسته است تمامی دانشهای اسلامی را بپذیرد و در خود

فرانسه در ۱۷۸۹ در ایران و ترکیه اختصاص دارد.

این شماره با مقاله‌ای از مارسل آهانو با عنوان «تصویر انقلاب فرانسه در زمان نوگرایی ایران و ترکیه معاصر» آغاز می‌شود. به عقیده نویسنده تعیین میزان تأثیر انقلاب فرانسه بر نخبگان ایران و ترکیه و جوامع این کشورها دشوار است زیرا که این امر با «غرب‌گرایی» این دو کشور همراه بوده است و به هر حال برای شناختن آثار انقلاب فرانسه و غرب‌گرایی بایستی تطور افکار در این کشورها مورد بررسی قرار گیرد، که این امر به دلیل آنکه اصلاحات همواره از بالا و به صورت دلخواهی و استبدادی انجام گرفته است، آسان نیست.

پس از آن چند مقاله به بررسی مورد به مورد تحولات سیاسی ترکیه و اثرات انقلاب فرانسه در آن سرزمین و نقش آن در اصلاحات و «تنظیمات» بعدی، اختصاص یافته است. آنگاه نوبت به ایران می‌رسد که موضوع چهارم مقاله است:

- تأثیر انقلاب فرانسه در ایران (در قرن نوزدهم و اوایل قرن بیستم) / هما ناطق؛

- بازتاب‌های يك انقلاب: انقلاب فرانسه و نوگرایی در ایران / جمشید بهنام؛

- اطلاعاتی درباره نقش جمعیتها و لژهای فراماسونی ملهم از فرانسه در ترویج اندیشه‌های انقلاب فرانسه در ایران / شاهرخ وزیری؛

- مواد تحقیق درباره «پدیده اقباس انقلاب ایران از سرمشق انقلابی فرانسه» / پاتریسیا پیک - سرناگلیا، که برخی از موارد مشابهت میان انقلاب اسلامی ایران و انقلاب فرانسه را نشان می‌دهد.

دورنمای مطالعات اسلامی در ژاپن

Bibliography of Islamic and Middle Eastern Studies in Japan (1868-1988), Compiled and Published by the Centre for East Asian Cultural Studies, Tokyo, 1992, 787p.

کتاب‌شناسی مطالعات اسلامی و خاورمیانه‌ای در ژاپن (۱۸۶۸ تا ۱۹۸۸)، تدوین و انتشار از مرکز تحقیقات فرهنگی شرق آسیا، توکیو، ۱۹۹۲، ۷۸۷ص.

سال ۱۸۶۸م (۱۲۸۵ هـ. ق) سرآغاز عصری تازه در تاریخ ژاپن است. در آن سال، مردم از بیداد و ستم سپهسالار کل کشور به تنگ آمدند و به استظهار میکادو مونتسو هیتو، امپراتور، بر او شوریدند و او را خلع کردند و میکادو بار دیگر صاحب اختیار ژاپن گردید. از آن تاریخ اصلاحات در ژاپن آغاز شد: اعزام دانشجویان به اروپا، ایجاد راه آهن و تلگراف، ساختن کشتیهای جنگی، وضع

قوانین تازه... که بر اثر آنها هر روز پیشرفت تازه‌ای نصیب ژاپن شد. به سبب همین تحولات عظیم است که سال ۱۸۶۸ مبدأ تاریخ معاصر ژاپن به حساب می‌آید. ژاپن که تا آن هنگام کشوری در بسته و منزوی بود، از آن پس وارد صحنه جهانی و بین‌المللی گردید و هر روز دامنه فعالیت‌های خود را گسترش داد.

یکی از موضوعاتی که از همان زمان در کانون توجه ژاپن قرار گرفت دین اسلام بود که ژاپن، مخصوصاً پس از دستیابی به پایگاههایی در جنوب خاوری آسیا، مستقیماً رویاروی آن قرار گرفت، و از آنجا که دین اسلام از خاورمیانه برخاسته است طبعاً ژاپن نمی‌توانست از عنایت به این منطقه غفلت ورزد بویژه آنکه کشف نفت در این منطقه و صدور آن و نقش عمده‌ای که در تحولات سیاسی، نظامی، اقتصادی و صنعتی جهان ایفا کرد، نشانگر یکی از مهمترین امکانات بالقوه این دیار بود. تحولات نظامی، سیاسی، اقتصادی و حتی فرهنگی که از اوایل قرن حاضر در جهان روی داد و طبعاً دامنه تأثیرات آنها به ژاپن هم کشیده شد و مخصوصاً کشمکش دیرپای ژاپن با روسیه که از اوایل قرن بیستم آغاز شده است و هنوز هم ادامه دارد و نیز همدستی ژاپن با آلمان هیتلری در طی جنگ جهانی دوم که به شکست نظامی و انزوای سیاسی ژاپن انجامید اما شکوفایی فنی و صنعتی این کشور را در پی داشت، موجب شد که توجه ژاپن به خاورمیانه بیشتر گردد و روابط آن سرزمین با کشورهای این منطقه توسعه روزافزون بیابد.

اما زاینهها برخلاف آنچه در ظاهر تصور می‌شود فقط به ایجاد روابط و عقد قراردادهای و صدور کالاهای خود اکتفا نمی‌کنند بلکه در مورد هر کشور و هر موضوع به مطالعات عمیق و دامنه‌دار می‌پردازند، گواه این ادعا کتاب حاضر است که فهرست گزیده قریب پانزده هزار عنوان کتاب و مقاله و تحقیق موجود در کتابخانه‌های ژاپن در باب اسلام و خاورمیانه در آن گرد آمده است و این نیز در برگیرنده همه نوشته‌هایی که زاینهها در این زمینه فراهم آورده‌اند و از خود به جا گذاشته‌اند، نیست.

کتاب پس از مقدمه‌ای در زمینه چگونگی تدوین آن و شیوه استفاده از آن و روش آوانویسی اعلام دارای فصول زیر است:

- (۱) کلیات: ۶۹۱ عنوان؛ (۲) مذاهب و افکار: ۹۹۱؛ (۳) حقوق و فقه: ۳۸۸؛ (۴) محیط زیست و جغرافیا: ۶۹۰؛ (۵) تاریخ: ۲۷۰۴؛ (۶) سیاست و روابط بین‌المللی: ۲۳۹۴؛ (۷) اقتصاد و صنعت:

○ *Bibliography of Newly Acquired Materials on Iran, 1980*, 63p.;

○ *A Catalogue of Books Relating to Persia, 1934, XIII + 157p.*;
○ *Union Catalogue of Printed Books in Persian Language from Selected Libraries of Japan, 2 vol., 1983, 1985 XIII + 781 + IV + 133p.*;

این کتاب دارای يك عنوان فارسی است: فهرست کتابهای چاپی فارسی موجود در ژاپن؛

○ کتابخانه شرقی ژاپن (The Toyo Bunko) کتابی به ژاپنی چاپ کرده است که عنوان فارسی آن این است: فهرست کتابهای چاپی فارسی موجود در کتابخانه شرقی، ۱۹۸۲، چهار + ۴۲۷ص؛

○ «A List of Persian Language Newspapers and Magazines at the Institute for the Study of Languages and Cultures of Asia and Africa, Tokyo University of Foreign Studies» 1982;

○ «Bibliographical Survey on the Iranian History» 1984,
○ Shoko OKAZAKI & Kinji EURA, *Bibliography on Qajar Persia*, Osaka, Osaka Univ. of Foreign Studies, 1985, 163p.

مطالعات عرب و اسلامی

Studi arabo-islamici in memoria di Umberto Rizzitano, Rome, Michele Amari, 1991, 348 p.

مطالعات عرب و اسلامی به یاد اومبرتو ریزیتانو، رم، انجمن میکله اماری، ۱۹۹۱، ۳۱۸ص.

انجمن مطالعات عرب و اسلامی رم به منظور گر امیداشت یاد یکی از خاورشناسان بزرگ ایتالیا مجموعه‌ای شامل بیست و یک مقاله در زمینه مطالعات قدیم و جدید در عالم اسلام انتشار داده است، مانند: بررسی ابیاتی که به حفصه بنت‌الحاج منسوب است و زرکشی آنها را نقل کرده است؛ تحقیقی درباب رسائل اخوان‌الصفاء؛ احوال و اشعار ابوالقاسم‌الشابی (۱۹۰۹ تا ۱۹۳۴) شاعر تونسی؛ ملاحظاتی درباره حضور اعراب در سبیل در قرنهای چهارم و پنجم هـ. ق؛ متن و تفسیر "وصیه لولدیه" اثر ابوالولیدالباجی (۴۰۴ تا ۴۷۴ هـ. ق)؛ اشعار عربی-لاتینی ضعیفی دیاربکری (قرن دهم هجری)؛ اسلام سرزمین رؤیا و واقعیت؛ کتیبه پر راز و رمز بیت‌الفلج در وادی عمان؛ شعر مقاومت لبنان؛ نظرات ادیسی درباره چین؛ ملاحظاتی درباره قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران؛ درباره کتاب الزهره ابن داوود؛ فرهنگ عربی در سبیل؛ فهرست آثار اومبرتو ریزیتانو (۱۲۱ عنوان کتاب و مقاله).

اومبرتو ریزیتانو در ۱۹۱۳ در رم متولد شد، در ۱۹۳۹ به مصر رفت و در «سمینار شرقی جیزه»، به کار پرداخت و تا ۱۹۸۰ که درگذشت، جز سه سال (یک سال در پاریس و دو سال در رم) همه

(۱۶۷۱: ۸) زبان و ادبیات: (۱۱۲۴: ۹) علوم و فنون: (۱۷۹: ۱۰) هنر: (۵۹۶: ۱۱) فرهنگ عامه و مردم‌شناسی: (۲۹۵: ۱۲) جامعه‌شناسی: (۴۷۶: ۱۳) روابط ژاپن با خاورمیانه: (۲۲۵۰: ۱۴) مقوله‌های دانشگاهی: ۲۵۲ (جمع: ۱۴۶۳۱ عنوان).

هر فصل از این فصول چهارده‌گانه برحسب موضوع دسته‌بندی شده است، مثلاً فصل «زبان و ادبیات» متشکل است از: کلیات، زبان و ادبیات عرب، زبانها و ادبیات فارسی و ایرانی، زبان و ادبیات ترکی...

آنچه در این کتاب در خور توجه است، شیوه فصل‌بندی و شماره‌زنی عنوانهاست: هر فصل دارای يك شماره است، و عنوانهای مندرج در هر فصل دارای دو شماره‌اند: شماره فصل (= کد) و شماره عنوان، و این روش، کار استفاده از کتاب را بسیار آسان می‌کند. مثلاً شماره 01 شماره کد فصل کلیات است و شماره 04-0014 شماره مقاله‌ای است که در ۱۹۳۷ درباره «اوضاع بهداشتی تهران» نوشته شده است و در فصل «محیط زیست و جغرافیا» آمده است.

برای آنکه استفاده از کتاب عام باشد، عنوان کتاب یا مقاله به ژاپنی و یکی از زبانهای اروپایی (عمدتاً انگلیسی) ضبط شده است، به این صورت که پس از شماره کد و شماره عنوان ابتدا نام مؤلف به خط ژاپنی آمده است، آنگاه به خط انگلیسی؛ پس از آن عنوان مقاله یا کتاب به ژاپنی و بعد به انگلیسی ضبط شده است و سرانجام دیگر مشخصات کتابشناختی ذکر شده‌اند. البته در صورتی که مقاله یا کتاب به یکی از زبانهای اروپایی بوده است عین عنوان آن بدون ترجمه به ژاپنی نقل شده است. از آنچه گفته شد بر می‌آید که زبانهای مشرق‌زمین مثل عربی، فارسی، ترکی و مانند اینها ظاهراً جایی در این کتاب‌شناسی ندارند. با وجود این کمبود، کتاب حاضر برای هر کس که به روابط ژاپن با خاورمیانه علاقه‌مند است و مخصوصاً برای دولتمردان و سیاستمداران و طراحان برنامه‌های اقتصادی و صنعتی در کشورهای خاورمیانه، يك ابزار کار لازم و سودمند است.

نشر دانش از همکار گرامی، استاد کیمینوری ناکامورا، که نسخه‌ای از این کتاب ارجمند و نفیس را برای دفتر مجله فرستاده است، سپاسگزار است.

در اینجا مشخصات چند کتاب‌شناسی دیگر که در ژاپن تهیه شده و منحصرأ به ایران و موضوعات ایرانی مربوط می‌شود، نقل می‌شود:

○ «Bibliography of the Articles and Writings of *Tahqiqât-e Eqtesâdi*», 1975;

○ «Bibliography of the Articles and Writings of *Iranian Studies: Journal of the Society for Iranian Studies*», 1976;

○ «On the Persian manuscripts Copies concerning the History of Il-Khanate Brought by Mr. T. Kobayashi», 1948;

لاتینی اسامی ایرانی غالباً دچار اشتباه شده است؛ سوم اینکه از منابع ایرانی کمتر استفاده کرده است و مثلاً فقط از دو کتاب فارسی بهره برده است.

اما آنچه در این اثر مهم می‌نماید افشای نقش مردم فریب آمریکا در قضیه اشغال ایران است که در ظاهر خود را محافظ بی‌طرفی ایران نشان می‌داد و در عمل زمینه را برای استقرار دائم در این سرزمین فراهم می‌کرد.

نشریه «مطالعات ایرانی»

شماره چهارم از دوره دوازدهم نشریه مطالعات ایرانی (*Iranian Studies*) مربوط به سال ۱۹۸۹ پس از سه سال تأخیر منتشر شد. این نشریه متعلق به انجمن مطالعات ایرانی (*The Society for Iranian Studies*) در آمریکا است و سردبیر نشریه ریچارد بولیت (*Richard W. Bulliet*) است.

این شماره دارای سه بخش است. بخش اول شامل سه مقاله است: مقاله اول تحقیقی است از عباس امانت درباره مطالعات تاریخی و تاریخ نویسی در ایران بعد از انقلاب اسلامی. نویسنده می‌خواهد نشان دهد که مطالعات تاریخی این دوره ضعیف بوده است و محققان در آثار خود اغراضی غیر از اغراض علمی و تحقیقی را دنبال کرده‌اند. مقاله دوم به قلم نادر حبیبی است و نویسنده در مقاله خود یکی از حرکتهای سیاسی بعد از انقلاب را مورد مطالعه قرار داده و سعی کرده است عواقب گزینشها را در نظام جمهوری اسلامی بخصوص در مراکز آموزشی بررسی نماید. مقاله سوم به قلم دوین استوارت است درباره زندگینامه خود نوشت سید نعمت‌الله جزایری، به انضمام ترجمه کامل این زندگینامه (ترجمه ملخصی از این زندگینامه پیش از این منتشر شده است: کامران فانی، «زندگی طلبگی در قرن یازدهم»، نشر دانش، سال ۵، شماره ۱، ص ۳ تا ۱۳، آذر و دی ۱۳۶۳). بخش دوم مشتمل بر دو مقاله است درباره رمان کلیدر محمود دولت‌آبادی. مقاله اول از کریم امامی است و مقاله دوم از حورا یآوری. بخش سوم به معرفی و نقد کتاب اختصاص دارد. در این بخش سیزده کتاب مورد نقد قرار گرفته است. نقد وقف‌نامه محمود افشار یزدی به قلم احمد مهدوی دامغانی و حمید دباشی؛ نقد کتاب تصوف اسلامی از جولیان بالدیک به قلم کارل ارنست؛ نقد کتاب ایران و عراق در جنگ از شهرام جوین و چارلز تریپ به قلم شیرین هانتر؛ نقد کتاب قالیهای ایرانی از مایکل هیلمن به قلم نیکی کدی؛ نقد کتاب ایران و آمریکا از ریچارد کاتم به قلم ماروین زونیس از جمله نقدهایی است که در این نشریه چاپ شده است. آزاد بروجردی

عمر را در مصر به تحقیق و تدریس گذراند. زمینه اصلی فعالیت علمی او تحقیق درباره تاریخ فرهنگ و ادب قرون اولیه اسلام بود.

واقعه اشغال ایران در ۱۳۲۰

Richard A. STEWART, *Sunrise at Abadan: The British and Soviet Invasion of Iran, 1941*, New York, Praeger, 1988, XII+291 p., bibli., index, cartes, photo.

ریچارد ای. استیوارت، طلوع خورشید در آبادان: تهاجم انگلیس و شوروی به ایران در ۱۳۲۰، نیویورک، پرچر، ۱۹۸۸، دوازده + ۲۹۱ ص. کتابشناسی، فهرست، نقشه، تصویر.

تاکنون درباره واقعه تأسف‌آور تهاجم انگلیس و شوروی به ایران در شهریور ۱۳۲۰ و علل آن آرای ساده‌اندیشانه‌ای بیان شده است: روایت رسمی متفقین این است که می‌خواستند تمایلات هواداری از آلمان نازی را مهار کنند، بعضی دیگر می‌گویند منفوریت پهلوی اول چندان بود که هیچ ایرانی حاضر نشد از او دفاع کند و در برابر تجاوز پایداری ورزد. در واقع انکار نباید کرد که در جریان تهاجم، ارتش ایران مقاومت چندان از خود نشان نداد و حتی برخی از امرای آن در برابر خطر میدان را خالی کردند هر چند که برخی از افسران جزء و افراد به سائقه عرق میهنی جان خود را از دست دادند.

متفقین علاوه بر تهاجم نظامی به ایران دست به تبلیغات وسیع علیه این کشور زدند و علت این امر آن بود که نقشه تهاجم به ایران و تصرف این سرزمین را از مدت‌ها پیش تدارک دیده بودند. مؤلف چگونگی تکوین نقشه اشغال ایران را به‌ویژه از دیدگاه انگلیسیها و با توجه به وقایعی که در عراق روی داد (کودتای رشید عالی گیلانی و سرنگونی او) به دقت بررسی کرده و نقش شوروی را در تحول آن باز نموده است. به عقیده مؤلف، استالین خیلی پیش از آنکه آلمان به شوری حمله کند در اندیشه تصرف ایران بوده است زیرا که به نفت با کونفنت خوزستان چشم داشته است. مؤلف وقایعی را که قبل و بعد از اشغال ایران در ۱۳۲۰ روی داده است، به دقت و بر پایه منابع کتبی و شفاهی بسیار برشمرده است و از منابع دست اول، همچون خاطرات ویلیام میلر کشیش که در بایگانی کلیسای پرسبتری فیلادلفیا جای دارد، استفاده کرده است.

کتاب با آنکه نگاهی تازه بر حادثه اشغال ایران در شهریور ۱۳۲۰ می‌اندازد، دارای سه نقص عمده است: یکی اینکه مؤلف پیوسته از این شاخه به آن شاخه می‌پرد و از جنوب به شمال، و شمال به جنوب در نوسان است؛ دیگر اینکه در ضبط صورت